

Jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties en vrijwilligerswerk in de sport

Ontwikkelingskansen onderzocht

Evi Buelens, Marc Theeboom, Jikkemien Vertonghen &
Kristine De Martelaer

VUB

ABSTRACTS

Vandaag leven heel wat Vlaamse jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties of dreigen hierin terecht te komen. Investeren in het menselijk kapitaal van deze jongeren blijkt een zinvolle manier om hun sociale positie te versterken. Echter, de meest voor de hand liggende strategieën om hierin te investeren, namelijk via onderwijs en 'on-the-job-training', zijn voor vele jongeren die leven in kwetsbare situaties allesbehalve vanzelfsprekend. Daarnaast wordt vrijwilligerswerk in de sport in toenemende mate bekeken als een manier om te investeren in het menselijk kapitaal van jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties. Vandaag blijken deze jongeren echter ondervertegenwoordigd onder de vrijwilligers in de sport en in vrijwilligerstrainingsprogramma's en ontbreekt het aan inzicht in wat de werkelijke ontwikkelingsimpact ervan kan zijn. Daarom werd een onderzoek opgezet naar twee vrijwilligerstrainingsprogramma's die georganiseerd werden voor jongeren in kwetsbare situaties alsook binnen drie sportpraktijken waar jongeren in kwetsbare situaties vrijwilligerswerk opnamen. Een kwalitatief onderzoeksopzet werd ontwikkeld om de ontwikkelingservaringen van jongeren (n=65) en organisatoren (n=35) te analyseren. Jongeren gaven aan te zich te ontwikkelen binnen verschillende technische competentiedomeinen en persoonlijke en sociale sleutelcompetenties. We kunnen concluderen dat het opnemen van vrijwilligerswerk in de sport bijdraagt tot het ontwikkelen van het menselijk kapitaal van jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties.

Jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties – Vrijwilligerswerk – Vrijwilligerstrainingsprogramma – Sport – Ontwikkeling – Menselijk kapitaal

A considerable number of Flemish youngsters live in socially vulnerable situations. To break out this vicious circle of vulnerability, it is recommended to invest in their human capital. However, the most common strategies to invest in this human capital, education and on the job training, are far from self evident for these youngsters. Besides, also volunteering in sport is increasingly regarded as an opportunity to positively strengthen the human capital of these youths. However, today, those youngsters are underrepresented among volunteers in sport and volunteer training programs and empirical evidence is lacking with regard to the real developmental impact of volunteering. Therefore a qualitative research design was used to analyze developmental experiences of socially vulnerable youngsters (n=65) who volunteer in sport as well as organizers (n=35). Youths indicated development in both technical and key competences. It is concluded that volunteering sport can play an

important role in the human capital development of youth in socially vulnerable situations.

Youths living in socially vulnerable situations – Volunteering – Volunteer training program – Development – Human capital

Aujourd'hui, de nombreux jeunes flamands vivent dans des situations vulnérables. Pour sortir de ce cercle vicieux de la vulnérabilité, il est recommandé d'investir dans leur capital humain. Cependant, les stratégies les plus évidentes à investir dans ce capital humain, l'éducation et sur 'on-the-job-training' sont tout sauf évident pour de nombreux jeunes vulnérables. En outre, le volontariat dans le sport est considéré de plus en plus considéré comme un moyen d'investir dans le capital humain des jeunes vulnérables. Cependant, aujourd'hui ces jeunes semblent sous-représentées parmi les volontaires dans des programmes de sport et de formation des bénévoles et des preuves empiriques font défaut à l'égard de l'impact réel de développement du bénévolat. Par conséquent, une conception de la recherche qualitative a été utilisée pour analyser les expériences de développement des jeunes socialement vulnérables (n=65) qui font du bénévolat dans le sport et les organisateurs (n=35). Les jeunes ont indiqué le développement dans les compétences techniques et les compétences clés. Il est conclu que le bénévolat le sport peut jouer un rôle important dans le développement du capital humain des jeunes vulnérables.

Jeunes vulnérables – Volontariat – Formation des bénévoles – Développement – Capital humain

1. INLEIDING

1.1. JONGEREN IN MAATSCHAPPELIJK KWETSBARE SITUATIES

Recente gegevens tonen aan dat 12,4% van de Europese jongeren (15-24-jaar) tot de zogenaamde 'NEET'-groep behoort, zij zijn *not in employment, education nor training* (Eurostat, 2014). Een groeiend aantal auteurs haalt daarbij aan dat deze 'NEET'S' in maatschappelijk kwetsbare situaties leven of hierin terecht dreigen te komen. Verschillende termen werden en worden gebruikt om deze jongeren te omschrijven. Zoals 'probleem-', 'achtergestelde', 'kansarme' jongeren, waarbij vooral de individuele oorzaken van maatschappelijke kwetsbaarheid worden benadrukt (Haudenhuyse, Theeboom, & Coalter, 2012; Vettenburg, 2011). Nochtans, verschillende onderzoekers geven aan dat ook maatschappelijke instellingen regeneratoren en instandhouders zijn van sociale ongelijkheden (o.m. Ginwright & Cammarota, 2002; Hartmann & Kwauk, 2011). Volgens Vettenburgs theorie van de maatschappelijke kwetsbaarheid (1998) wordt de situatie van deze jongeren vooral gekenmerkt door verstoorde relaties met maatschappelijke instellingen (bv. justitie, onderwijs, arbeidsmarkt, welzijn, gezondheidszorg). Haar theorie benadrukt de progressieve accumulatie van negatieve ervaringen van jongeren met deze instellingen alsook het feit dat kwetsbare jongeren in mindere mate van de positieve uitkomsten kunnen profiteren (zoals bijvoorbeeld competentieontwikkeling door formele educatie).

Om de situatie waarin deze jongeren leven te verbeteren, worden er twee strategieën benadrukt. De eerste strategie is voornamelijk gelinkt aan het werken aan structurele

veranderingen op het institutionele niveau (Coakley, 2011; Hartmann & Kwauk, 2011; Haudenhuyse *et al.*, 2012; Haudenhuyse, Theeboom, & Nols, 2013; Vettenburg, 1998). Het houdt bijvoorbeeld het heropbouwen van sterke gemeenschap-gebaseerde sociale instellingen in, waarbij de middelen voor de gemeenschappen waarin jongeren leven herverdeeld worden (Coakley, 2011). De strategie is ook gerelateerd aan het verhogen van de toegang tot socio-economische middelen, zoals familiaal inkomen, onderwijs en tewerkstelling, kwaliteit van wonen en status in de buurt (Haudenhuyse *et al.*, 2013).

Naast deze benadering op het institutionele niveau om de situatie waarin maatschappelijk kwetsbare jongeren leven te verbeteren, is een tweede strategie gerelateerd aan oorzaken op het individuele niveau. Deze strategie focust op het investeren in de mogelijkheden van de jongeren. Een benadering die hieraan gerelateerd is, is *positive youth development* (PYD) (zie bv. Holt & Neely, 2011; Weiss 2008). PYD is gebaseerd op de veronderstelling dat alle jongeren het potentieel hebben voor positieve ontwikkelingsverandering (Lerner, Kier & Brown, 2005). PYD is historisch gebaseerd binnen de positieve psychologiebeweging (Snyder & Lopez, 2002). Volgens Krauss, Hamzah, Suandi en Tamam (2007) kan PYD bijdragen tot het ontwikkelen van het menselijk kapitaal door competentieontwikkeling. Deze onderzoekers benadrukken de PYD-benadering als een effectieve strategie om *human assets* en competenties te ontwikkelen om het menselijk kapitaal onder jongeren te vergroten. Menselijk kapitaal wordt door de OESO (2001:18) gedefinieerd als:

“De kennis, vaardigheden, competenties en eigenschappen belichaamd in individuen die de ontwikkeling van persoonlijk, sociaal en economisch welzijn faciliteren. Naast specifieke cognitieve vaardigheden en expliciete kennis, omvat een bredere notie van menselijk kapitaal ook verschillende non-cognitieve vaardigheden en eigenschappen die bijdragen tot het welzijn van een individu.”

De OESO refereert onder andere aan communicatieve competenties (nl. luisteren, spreken, lezen, schrijven), intrapersonlijke competenties (bv. motivatie, zelfdiscipline, leren leren), interpersoonlijke competenties (bv. samenwerken, leiderschap) en andere competenties en eigenschappen (bv. probleemoplossend vermogen, fysieke kenmerken). Echter, gebruikelijke strategieën om in dit menselijk kapitaal te investeren, zoals formele educatie en on-the-job-training zijn allesbehalve vanzelfsprekend voor jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties. Zo wordt er een aantal sociale ongelijkheden vastgesteld in relatie met de schoolcarrière van deze jongeren (Spaaij, 2009; Vettenburg, 2011) en jobmogelijkheden (Bynner, 2005; VDAB, 2012).

1.2. ROL VAN SPORT

Het is hier dat sport in beeld komt. Vrijtijdsactiviteiten, en in het bijzonder sport, worden namelijk ook gezien als een middel om mogelijkheden te bieden om het menselijk kapitaal van jongeren te ontwikkelen (zie bv. Glover & Hemingway, 2005). Sport is ook een interessante setting omdat het mogelijkheden biedt om vrijwilligerswerk op te nemen, wat op zijn beurt gezien wordt als een middel om ontwikkelingskansen te faciliteren voor diegenen die betrokken zijn (Kay & Bradbury, 2009).

Want ondanks het feit dat vrijwilligerswerk vaak bekeken wordt als prosociaal gedrag ten voordele van anderen (Penner, 2002), is men overtuigd dat het helpen van anderen ook voordelig is voor de vrijwilligers zelf (Wilson & Musick, 1999). Smith (2010) gaf aan dat, naast het ontwikkelen van sociaal kapitaal, vrijwilligerswerk ook kan bijdragen tot het ontwikkelen van menselijk kapitaal. Day en Devlin (1998) conceptualiseerden vrijwilligerswerk als een methode waardoor mensen kunnen investeren in hun eigen menselijk kapitaal. Zij gaven onder meer aan dat door het opnemen van vrijwilligerswerk mensen, onder andere organisatorische, leiderschaps-, spreek- en schrijfvaardigheden ontwikkelen. Andere uitkomsten van vrijwilligerswerk voor jongeren werden ook reeds beschreven zoals persoonlijke ontwikkeling en *risk avoidance* (Hart, Donnelly, Younnis, & Atkins, 2007).

Ondanks het ontwikkelingspotentieel van sport en vrijwilligerswerk voor jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties, is hun niveau van betrokkenheid niettemin laag. Zo toont Europees onderzoek dat ondanks een consistent 'sport-voor-allen'-beleid de vijf afgelopen decennia, de participatiegraad van jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties in georganiseerde sport significant lager is in vergelijking met andere jongeren (Breedveld, Bruining, Van Dorselaer, Mombarg, & Nootebos, 2010; Collins, 2014; Haudenhuyse, Nols, Coussée, & Theeboom, 2013; Vandermeerschen, Vos, & Scheerder, 2013). Daarnaast is er ook een ondervertegenwoordiging van deze jongeren onder de vrijwilligers in de sport en sport vrijwilligerstrainingprogramma's (Eley & Kirk, 2002; Kay & Bradbury, 2009). Dit is in feite geen verrassing, omdat onderwijs, inkomen en sociale netwerken beschouwd worden als de meest consistente voorspellers van vrijwilligerswerk (bv. Penner, 2002; Wilson, 2000). Met andere woorden, wil men sport en vrijwilligerswerk gebruiken als mogelijkheden om te investeren in het menselijk kapitaal van deze groep, dan is er een belangrijk probleem inzake toegankelijkheid.

Ondanks deze participatieproblematiek blijft sport een interessante setting. Zo wordt er bijvoorbeeld aangegeven dat sport in interessante contexten kan voorzien om jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties te bereiken (e.g., Crabbé, 2007; Haudenhuyse *et al.*, 2012, 2013; Spaaij, 2009). Daarnaast wordt door vele jeugdwelzijnswerkers, beleidsmakers, onderzoekers en sportaanbieders gesteld dat sport ontwikkelingsmogelijkheden biedt voor deze groep (bv. persoonlijke en sociale competenties, *community building*, enz.) (Coalter, 2007; Hartmann & Kwauk, 2011; Haudenhuyse, Theeboom, & Coalter, 2012). Bijgevolg werd er recentelijk dan ook een toenemend aantal zogenoemde sportgebaseerde ontwikkelingsprogramma's voor jongeren ontwikkeld (Hartmann & Kwauk, 2011). Hierbij wordt aangegeven dat deze programma's – ook naar verwezen als “sport-plus”-initiatieven (Coalter, 2007) – vaak meer in staat lijken dan andere socioculturele activiteiten om jongeren aan te trekken onafhankelijk van hun socio-economische achtergrond (Feinstein, Bynner, & Duckworth, 2006; Vanhoutte, 2007). Daarnaast benadrukten Coussée en Roets (2011) de waarde van sport-gebaseerde sociale interventies. Deze onderzoekers zien het als contexten waarin jongeren mogelijkheden worden aange-reikt die hen weerbaarder kunnen maken. Hierdoor zullen ze beter weten om te gaan met hun maatschappelijk kwetsbare situatie en kunnen hun kansen verhoogd worden om uit deze situatie te geraken of deze althans te verbeteren.

1.3. BLIND GELOOF? NOOD AAN INZICHT

Niettegenstaande er een groeiend aantal sport-plusprogramma's zijn die focussen op het ontwikkelingspotentieel van sport voor jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties, is er ook een toenemend aantal onderzoekers die dit potentieel in vraag stellen (bv., Coakley, 2011; Coalter, 2007; Darnell, 2007, 2010; Hartmann & Kwauk, 2011). Deze onderzoekers geven aan dat het empirisch bewijs voor meerdere positieve functies van sport en sport-plusprogramma's tot op vandaag uiterst beperkt is. Onder meer Giulianotti (2004) stelt dat er bijgevolg nood is aan een kritisch perspectief om de *werkelijke* ontwikkelingswaarde van sport in kaart te brengen. Deze onderzoeker stelt het blinde geloof in sport door zogenaamde 'sportevangelisten' in vraag. Onderzoek van Coalter (2007) vult hierbij aan dat er drie grote categorieën zijn van 'claims' van mogelijke uitkomsten van jeugdsportparticipatie door deze sportevangelisten, namelijk: (1) persoonlijke karakterontwikkeling; (2) hervormen van 'risico'-populaties; en (3) ontwikkeling van sociaal kapitaal hetgeen leidt tot toekomstig beroepsmatig succes en burgerengagement. Dit blinde geloof in sport en de bijhorende claims hebben ondanks een gebrek aan duidelijk empirisch bewijs geresulteerd in de ontwikkeling van verschillende sport-gebaseerde ontwikkelingsprogramma's op lokaal en nationaal niveau (Hartmann & Kwauk, 2011).

Tot op heden ontbreekt het dus aan duidelijk inzicht in wat de werkelijke ontwikkelingswaarde van een vrijwilligerstrainingsprogramma of vrijwilligerswerk in de sport voor jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties kan zijn (Buelens, Theeboom, Vertonghen & De Martelaer, 2015; Kay & Bradbury, 2009). Om dit inzicht te vergroten, werd een onderzoek uitgevoerd in Vlaanderen binnen praktijken die tot doel hadden om bij te dragen tot de ontwikkeling van het menselijk kapitaal van jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties door middel van het opnemen van vrijwilligerswerk in de sport.

1.4. DOEL STUDIE

Hierbij gaat het dan over één of meerdere taken die men vrijwillig uitvoert binnen een georganiseerd verband ten behoeve van anderen. Binnen de onderzochte sportpraktijken ging het daarbij dan overwegend over het verrichten van organisatorische taken of het begeleiden of coachen van jongere kinderen. Het doel van deze studie was om na te gaan in welke mate het opnemen van vrijwilligerswerk kan bijdragen aan het menselijk kapitaal van de jongeren en hoe dit menselijk kapitaal geoperationaliseerd kan worden.

2. METHODE

Dit onderzochten we binnen twee vrijwilligerstrainingsprogramma's die georganiseerd werden voor jongeren die leven in kwetsbare situaties (m.n. Kort op de Bal en Street Action) alsook binnen drie sportpraktijken waar jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties vrijwilligerswerk opnamen. De praktijken hadden (hetzij direct, hetzij indirect) tot doel om het menselijk kapitaal van deze jongeren te bevorderen. Een kwalitatief onderzoeksopzet werd ontwikkeld om de ontwikkelingservaringen

van jongeren (n=65) en organisatoren (n=35) te analyseren. Hieronder worden de verschillende praktijken en de onderzoeksmethode omschreven.

2.1. 'KORT OP DE BAL' (KODB)

Dit project was één van de proeftuinen sport (m.n. 'Sport in grootsteden') ondersteund door het Participatiedecreet. In dit project, dat liep van 2008 tot 2013, waren jongeren betrokken uit een aantal Brusselse voetbalclubs uit achterstandswijken. Het doel was om deze clubs te versterken door onder meer jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties op te leiden tot assistent-voetbaltrainers. Hiervoor ontwikkelde 'Jeugd en Stad vzw' (JES) een trainingsprogramma dat liep gedurende drie opeenvolgende seizoenen (2010-2013). Centraal hierbij stond een door JES ontwikkeld competentiemodel. Elk seizoen bestond uit twee clusters van vier vormingen telkens gevolgd door een trainersstage van een week waarbij de stagiairs kinderen uit de verschillende clubs dienden te begeleiden. In totaal werden er 24 vormingen en zes trainersstages georganiseerd. Het onderzoek vond plaats tijdens het laatste projectjaar (seizoen 2012-2013). Alle deelnemende jongeren waren mannelijk (n=11, gemiddelde leeftijd: 17,64 jaar, SD=1,63). Zij werden op twee momenten bevestigd via individuele semigestructureerde diepte-interviews. Ook de drie programmaorganisatoren werden tweemaal en op dezelfde manier bevestigd.

2.2. 'STREET ACTION – POWERED BY BUURTSPOORT' (SA)

In deze campagne, die liep van 2012 tot en met 2014, werden 23 Vlaamse steden en gemeenten ondersteund door het Vlaams Instituut voor Sportbeheer en Recreatiebeleid (ISB vzw) om binnen hun specifieke aandachtsbuurten een sportaanbod te ontwikkelen gericht op jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties. Doel hierbij was niet enkel om deze jongeren aan te zetten tot sportdeelname, maar vooral om hen gaandeweg te engageren in de organisatie van dat aanbod. SA bestond uit twee fasen: acht pilootprojecten (2012-2013), gevolgd door 15 andere projecten (2013-2014). Een belangrijke voorwaarde was bovendien dat de coördinerende instantie (meestal de gemeentelijke sportdienst) een samenwerking aanging met een sociale partner (bv. een organisatie uit het jeugdwerk of straathoekwerk). Het onderzoek gebeurde tussen 2012 en 2014 bij de acht pilootprojecten. Via semigestructureerde diepte-interviews werden in totaal 26 personen bevestigd die op organisatorisch of begeleidingsvlak betrokken waren. Daarnaast kwamen evenveel jongeren aan het woord door middel van vier focusgroeps gesprekken (20 jongens en zes meisjes: gemiddelde leeftijd bedroeg 14,58 jaar; SD=1,79).

In deze bijdrage zal de aandacht voornamelijk uitgaan naar de gegevens die we verzamelden binnen twee specifieke gemeenten betrokken in SA. Beide boden een vormingscursus aan (m.n. 'animator in het jeugdwerk'). Deze vormingscursus gebeurde in samenwerking met JES en bestond uit een vorming georganiseerd tijdens acht opeenvolgende wekdagen in een vakantieperiode, gevolgd door een stage binnen verschillende gemeentelijke diensten (bv. buurtsport, speelpleinwerk) waarbij men een aantal verantwoordelijkheden diende op te nemen (bv. als 'Street Action coach' voor het begeleiden van en organiseren voor jongere kinderen uit hun eigen buurt).

2.3. DRIE SPORTPRAKTIJEN

2.3.1. PROJECT DIVERSITEITSMANAGERS VAN DE STAD ANTWERPEN

Met het proefproject diversiteitsmanagers stelde de Antwerpse sportdienst in 2011 voor 2,5 jaar vijf diversiteitsmanagers tewerk. Zij werden ingeschakeld op operationeel niveau in zeven sportverenigingen uit diverse sporttakken (zwemmen, basketbal, voetbal, omnisport). Deze verenigingen hadden gemeen dat ze allen gelegen waren in specifieke aandachtsbuurten. Het doel van het project was sportverenigingen structureel en duurzaam versterken in hun diversiteitsbeleid. De diversiteitsmanagers werkten hier enerzijds aan door de sportvereniging kwalitatief en duurzaam uit te bouwen (competenties van medewerkers versterken, betrokkenheid en participatie van leden en ouders maximaliseren en de toegankelijkheid van de verenigingsactiviteiten vergroten). Anderzijds wou men de sportverenigingen versterken in de uitbouw van een maatschappelijk project dat wijkgericht burgers door middel van sport wou verenigen en activeren. Hierbinnen was ook ruimte om jongeren binnen de deelnemende clubs te ondersteunen om vrijwilligerstaken op te nemen. Zo werden ze onder andere door de diversiteitsmanagers begeleid in de clubs, maar ook toegeleid naar (voor)opleidingen als initiator.

2.3.2. ATLEMO EN MEISJESBASKETBAL (VIA FOYER)

Atlemo is een atletiekvereniging voor kinderen en jongeren binnen BIS (Brussel Integratie door Sport). De club is aangesloten bij de Vlaamse Atletiekliga. BC Foyer Molenbeek is een basketbalclub voor meisjes die binnen BIS werd opgericht. De club is aangesloten bij de Vlaamse Basketballiga en bij de recreatieve basketballiga van Sporta. Doel van beide clubs is in de eerste plaats kinderen en jongeren (in het geval van BC Molenbeek richt men zich specifiek op meisjes) uit de Brusselse aandachtswijken de kans te geven en aan te sporen om op een gestructureerde en duurzame wijze te sporten. Daarnaast wil men deze sportende jongeren (waar mogelijk) helpen om zichzelf te ontwikkelen, niet enkel op sportief vlak maar ook op andere vlakken. Hierbij worden jongeren aangemoedigd om vrijwilligerswerk te doen binnen de clubwerking en worden ze onder meer toegeleid naar opleidingen (bv. (aspirant)-initiator atletiek/basketbal) en begeleid in de club (zowel door vrijwilligers als een beroepskracht (vanuit Foyer). Kinderen en jongeren worden al vanaf jonge leeftijd betrokken (openhouden cafetaria, (assistent-)coach, coördinator, scheidsrechter, begeleider op kamp) en naarmate ze ouder worden kan hun verantwoordelijkheid toenemen.

2.3.3. ZAALVOETBALCLUB

Deze traditioneel georganiseerde sportclub, gelegen in een specifieke aandachtsbuurt, biedt voetbal op competitief niveau aan voor jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties. Hierbinnen worden geïnteresseerde jongeren ondersteund om vrijwilligerstaken op te nemen als (assistent-)coach en scheidsrechter. Zij worden door vrijwilligers begeleid in de clubs, maar ook toegeleid naar trainersopleidingen als initiator.

Het onderzoek naar deze drie sportpraktijken vond plaats tussen 2013 en 2015. Jongeren uit de doelgroep die binnen de verschillende praktijken minstens een jaar vrijwilligerswerk opnamen, werden bevestigd aan de hand van semigestructureerde diepte-interviews (n=24, acht meisjes, 16 jongens, gemiddelde leeftijd: 19,15; SD=3,16). Ook werden zes organisatoren bevestigd aan de hand van semigestructureerde diepte-interviews.

In alle onderzochte praktijken ging het bijgevolg over specifieke vrijwilligersfuncties die de jongeren vervulden (hetzij als (assistent-)trainer in hun club, als scheidsrechter of als SA-coach op buurtpleintjes). Om te bepalen of de jongeren behoorden tot de doelgroep, baseerden we ons op de wijze waarop de organisatoren de doelgroep zelf omschreven. Daarnaast keken we ook naar hun onderwijsniveau (of een jongere een jaar overgedaan heeft, welke richting hij/zij volgt) of arbeidssituatie (of men werkloos is, een vast contract heeft).

2.4. DATA-ANALYSE

Alle interviews en focusgroepgesprekken werden op geluidsband opgenomen en volgens een *verbatim* transcriptie nadien inductief geanalyseerd. In een eerste stap van de data-analyse lazen de onderzoekers de transcripten meermaals afzonderlijk, op zoek naar zinvolle informatie-eenheden (nl. tekstsegmenten die te begrijpen zijn op zichzelf en één specifiek idee, episode of stuk van informatie bevatten) (Tesch, 1990), alsook naar gelijkaardige patronen en concepten. De onafhankelijke analyses van de onderzoekers leverden in enkele gevallen verschillen in interpretatie op met betrekking tot het coderen en de thema's. Deze werden vervolgens op basis van onderling overleg opgelost. Codes met eenzelfde betekenis werden dan gegroepeerd wat leidde tot verschillende subthema's. Het computersoftwareprogramma Nvivo 10 werd gebruikt om te helpen bij het coderen en sorteren van de data.

Deze data-analyse gebeurde via een interpretatieve fenomenologische benadering (IPA). Het liet ons toe de data te analyseren en interpreteren vanuit het perspectief en de ervaring van de geïnterviewden in relatie tot hun betrokkenheid aan de onderzochte programma's. In dit verband was dan ook zowel het perspectief van de organisatoren als van de deelnemers relevant.

3. RESULTATEN

Bevindingen van onze studies worden hieronder gepresenteerd en geïllustreerd met quotes. Tussen haken wordt steeds weergegeven uit welk(e) programma of praktijk de jongere of organisator afkomstig was, namelijk Kort op de Bal (KodB), Street Action (SA) of één van de drie sportpraktijken (SP).

3.1. ZINVOLLE INVULLING VRIJE TIJD

Een aantal jongeren haalde aan dat het opnemen van een vrijwilligersfunctie in een club, buurt of praktijk kan bijdragen tot het gevoel om ergens deel van uit te maken.

Na een lange periode lijkt het zo een familie. Je krijgt een hechte band en ik vind dat wel leuk om een hechte band te hebben en die wil ik ook zeker behouden. (Tarik, SP)

Jongeren refereerden aan de praktijken als hun tweede thuis en zeiden er de meeste van hun vrije tijd door te brengen, onder meer omdat vrijwilligerswerk hieraan een zinvolle invulling gaf.

Als je ziet, de jeugd van tegenwoordig, ze zitten allemaal alleen op straat, dingen uit te halen, die niet goed zijn. Ik ben gewoon bijna 24 uur op 24 bezig met voetbal. Dat is beter dan iets te stelen, gaan roken of iets raar doen. (Abdul, KodB)

3.2. TECHNISCHE COMPETENTIES

De jongeren in deze studie haalden aan dat ze persoonlijk veranderden door het opnemen van vrijwilligerswerk (bv. gestegen inzicht in hun eigen competenties en gedrag en een gestegen zelfvertrouwen met betrekking tot hun functioneren als (assistent-)coach, scheidsrechter of Street Action coach).

Ik moet eerlijk toegeven, als speler was ik niet de beste, maar nu ik trainer ben zie ik andere dingen waardoor ik als speler beter ben geworden. Vroeger zag ik: bal, ring en scoren, en nu zie ik: bal, samenspelen, ring en scoren. Dus trainer worden is niet slecht, je leert er ook zelf dingen. (Midas, SP)

Dit werd bevestigd door de programmaorganisatoren.

[Junior] was zelf zeer kwetsbaar. En hij is nu verantwoordelijke en heeft al jaren ervaring als trainer. Hij heeft ook al kampioen gespeeld. Voor die jongens is dat enorm qua impact op hun zelfvertrouwen. Dat zijn eigenlijk trofeeën voor hun zelfvertrouwen. (Sportcoördinator, SP)

Het verwerven van inzicht in hun persoonlijke evolutie en vooruitgang werd door de jongeren aangehaald als zinvol. Voor de meerderheid van de jongeren was dit ook een belangrijke reden om in te stappen in bijvoorbeeld een vrijwilligerstrainingsprogramma.

Het doel van de stage? Dat ik de tweede stage kan starten zoals ik de eerste ben geëindigd. Dat ik met die ervaring kan starten. En dat ik opnieuw eindig met meer ervaring. (Hamir, KodB)

Daarnaast gaven de jongeren ook aan zich, door het opnemen van vrijwilligerswerk, te ontwikkelen binnen verschillende technische competentiedomeinen (m.n. sporttechniek en -didactiek, organisatorisch en pedagogisch).

Ik heb echt veel geleerd, hoe je moet straffen en belonen, hoe je met kinderen moet omgaan. (Alima, SP)

Ik leerde om de verschillende animatorrollen op te nemen, bijvoorbeeld de scheidsrechter, clown, vriend, bouwvakker. Afhankelijk van het moment of de groep speel ik een andere rol. Soms moet je strikt zijn en je als een scheidsrechter gedragen, soms moet je een vriend of een clown zijn en kinderen motiveren om deel te nemen. (Hamir, KodB)

Ze gaven ook aan de opgedane kennis binnen opleidingen (hetzij intern aan de vrijwilligerstrainingsprogramma's hetzij externe opleidingen waarnaar ze toegeleid wer-

den) te transfereren naar de eigen trainingen op de club of sportactiviteiten op het plein. Dit werd bevestigd door de programmaorganisatoren.

Leren communiceren met kinderen... ... Ik heb veel geleerd en nu communiceer ik beter en zijn mijn trainingen beter. (Hamir, KodB).

Je leert minder agressief te zijn, je te beheersen tegenover kleine kinderen en om te gaan met kinderen. Zo hebben we een autist in de familie en nu ik Street Action coach ben, ben ik vaker verantwoordelijk voor hem. (Mohammed, SA)

3.3. SLEUTELCOMPETENTIES

De jongeren gaven ook aan om verschillende sleutelcompetenties te ontwikkelen. Deze zijn vooral gerelateerd aan het opnemen van verantwoordelijkheid en initiatief, doelen stellen en *time management*.

Vorige stage nam ik geen initiatief, want ik schaamde mij, ik durfde niet naar voor te komen, maar deze keer durf ik wel meer naar voor komen in de groep. (Hamir, KodB)

Jongeren gaven aan dat het opnemen van verantwoordelijkheid ook betekenis geeft aan hun leven.

Ik heb het gevoel dat ik, ja, iets goed doe, zeg maar in mijn leven. Of niet alleen in mijn hele leven; dat moment dat ik daar sta doe ik iets goed. Ik leer hun iets bij. (Essien, SP)

Jongeren gaven ook aan om nieuwe en verbeterde relaties te ontwikkelen met hun *peers* en om relaties te ontwikkelen met volwassenen en kinderen van binnen en buiten de club of buurt.

Je leert nieuwe mensen kennen, er waren bijvoorbeeld al animatoren op het plein zonder dat we het wisten en we stonden dan samen op het plein en we hadden meteen een band, ze zeiden dat we onmiddellijk sociaal waren, die waren er van geschrokken dat we ons niet afsloten en wanneer je in de buurt wandelt, herkennen kleine kinderen jou en zie je ze wijzen naar jou en tegen hun mama zeggen 'kijk, dat is iemand van het speelplein' en dat is altijd leuk. (Mohammed, SA)

Je hebt een breder netwerk, je leert meer mensen kennen. (Ahmed, SP)

Daarnaast halen jongeren ook aan hun sociale competenties (bv. samenwerken als een team, onderling communiceren, omgaan en geven van feedback, opnemen van sociale verantwoordelijkheid) te kunnen verbeteren door het opnemen van vrijwilligerswerk.

Er zijn veel jongetjes die graag willen voetballen, maar meestal hebben de ouders het financieel niet goed. Daarom wil ik proberen hen echt te leren voetballen. (Billal, SP)

Dit wordt bevestigd door programmaorganisatoren.

Meer verantwoordelijkheid opnemen door deze jongeren is goed voor hun zelfontplooiing, zelf ontdekken dat ze meer kunnen dan dat er eerst werd gedacht. Bijvoorbeeld een jongere die het niet zo goed doet op school, dikwijls is blijven zitten, vroeger gewoon op

straat rondhing, maar dan toch één van onze beste Street Action coaches is en daardoor ook in andere dingen meestapt en zich ook actief inzet voor het jeugdhuis en ondertussen ook op het gemeentehuis is geweest en de burgemeester en het college kent. Die moet van zijn eigen ook beseffen van 'amai ik kan toch wel wat'. (Straathoekwerker, SA)

Jongeren halen ook het belang aan om zich gewaardeerd te voelen. Iets wat ze in andere contexten vaak minder of niet ervaren.

Ze geven ons de kans. En hier in de club heb je meestal het gevoel dat je echt telt en belangrijk bent in de maatschappij. Want soms krijg je minder kansen als je van allochtone afkomst bent dan andere Vlamingen of Belgen. (Aisa, SP)

Sommige jongeren zien het opnemen van vrijwilligerswerk als een kans om iets terug te geven aan de club/praktijk voor de kansen die ze er zelf kregen.

Ik basket nu in een andere club en ze hebben me al gevraagd om daar training te geven, maar ik heb 'nee' gezegd. In mijn eerste club hebben ze mij leren basket spelen en het lidgeld ligt er bijvoorbeeld echt heel laag. Ik heb bijna niets moeten betalen voor alles wat ze mij hebben geleerd. Dus ik vind dat ik ze ook moet vergoeden voor iets. Dus het is nu aan mij om andere kindjes iets te leren door training te geven. (Aisa, SP)

Verder geven de jongeren aan dat hun ervaringen hen meer laten nadenken over hun eigen gedrag en attitude.

Ik weet dat ik soms te vlug uitvlieg, bijvoorbeeld als ik verlies of als iemand zo tegen mij spreekt dat ik mij niet goed voel... ja, nu kan ik dat beter inhouden dan vroeger, nu kan ik al op mijn tanden bijten en doen alsof ik niet geluisterd heb. (Ayoub, KodB)

Ja, ik was iemand die anderen niet liet uitpraten. En ik heb dan bijgeleerd om eventjes te zwijgen tegen anderen en hun mening te accepteren en niet direct af te breken. (Mo, SP)

Daarnaast benadrukten de programmaorganisatoren ook het belang dat de jongeren de ontwikkelde competenties transfereren naar andere levensdomeinen en situaties alsook binnen hun functioneren als coach op de club of in de buurt. Jongeren zelf gaven ook aan hun ontwikkelde competenties door het opnemen van vrijwilligerswerk te transfereren binnen hun dagelijkse leven (bv. beter voorbereiden voor school, initiatief nemen, zich aan afspraken houden en het thuis organiseren van activiteiten).

Vroeger in de klas. Ik zat daar gewoon. Ik durfde mijn hand niet op te steken, maar als de leerkracht nu een vraag stelt, dan steek ik mijn hand omhoog, ik praat, ik geef mijn mening. (Sofia, SP)

Ik doe dat bijvoorbeeld op school en dat is omdat ik dat hier geleerd heb, om respect te hebben en beleefd te zijn. (Anouar, KodB)

4. DISCUSSIE

4.1. OPERATIONALISERING MENSELIJK KAPITAAL

Met dit onderzoek peilden we naar de ervaringen van jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties met betrekking tot de ontwikkelingsimpact van hun vrijwilligerswerk in de sport. Ook organisatoren en begeleiders werden hierover bevraagd. De interviews met zowel de jongeren als de programmaorganisatoren/praktijkwerkers toonden aan dat het opnemen van vrijwilligerswerk in een vrijwilligerstrainingsprogramma of een club kan bijdragen tot de ontwikkeling van het menselijk kapitaal van jongeren die leven in maatschappelijk kwetsbare situaties. Hierbij konden we wat menselijk kapitaal betreft een onderscheid maken tussen ‘technische competenties’ en ‘sleutelcompetenties’.

Technische competenties zijn competenties waardoor jongeren zichzelf als een betere trainer, begeleider of animator beschouwen en ze meer zelfvertrouwen krijgen met betrekking tot hun functioneren als vrijwilliger (coach/animator). Deze technische competenties kunnen we linken aan wat in de literatuur omschreven wordt als *hard skills*, namelijk specifieke kennis en vaardigheden die kunnen worden gedefinieerd en gemeten (Laker & Powell, 2001). Ze komen overeen met de categorie ‘andere vaardigheden’ zoals deze omschreven wordt door de OESO (2001) binnen hun definitie van menselijk kapitaal. Sleutelcompetenties zijn competenties die overdraagbaar zijn naar andere levensdomeinen, zoals thuis, school, werk, ... Deze konden we indelen naar persoonlijke en sociale competenties. Persoonlijke competenties omvatten onder andere het opnemen van verantwoordelijkheid, initiatief nemen, plannen, timemanagement, doelen stellen. Sociale competenties zijn dan onder andere: samenwerken, communiceren, luisteren, omgaan met feedback, mening kunnen en durven uiten en sociale verantwoordelijkheid nemen. Sleutelcompetenties worden in de literatuur ook omschreven als *life skills*, *transferable skills* of *soft skills* (Laker & Powell, 2001). Deze zijn doorgaans moeilijker te definiëren en te meten. Ze zijn enigszins te vergelijken met de vakoverschrijdende eindtermen die men in het onderwijs in Vlaanderen hanteert¹. De persoonlijke en sociale sleutelcompetenties komen overeen met respectievelijk de categorieën ‘intrapersoonlijke competenties’ en ‘interpersoonlijke competenties en communicatievaardigheden’ zoals deze omschreven worden binnen de definitie van menselijk kapitaal door de OESO (2001).

Daarnaast gaven jongeren aan meer inzicht te verwerven in zichzelf, hun eigen competenties, attitude, gedrag en evolutie (ontwikkeling) en hierover meer na te denken. Ook verwezen ze naar het feit dat ze nieuwe of verbeterde relaties aangingen met hun leeftijdsgenoten, volwassenen en kinderen binnen en buiten de praktijken. Dit betekende onder meer het (verder) kunnen tonen van wederzijds respect en het opbouwen van een vertrouwensband met organisatoren en begeleiders.

Cruciaal is dat de ontwikkeling van het menselijk kapitaal van de jongeren hierbij gezien wordt als de ontwikkeling van een brede waaier aan competenties (bv. het opnemen van verantwoordelijkheid, initiatief nemen, samenwerken, omgaan met en geven van feedback). Deze brede focus is naast jobspecifieke kennis en compe-

¹ <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/vakoverschrijdend/>.

tenties van belang omdat onze bevindingen aantonen dat de ontwikkelde competenties transfereerbaar zijn naar andere levensdomeinen (bv. club, buurt, thuis). De hierboven besproken ontwikkelingservaringen van de jongeren en organisatoren vertonen overeenkomsten met verschillende uitkomsten beschreven in *positive youth development*-literatuur. Zo vonden we bijvoorbeeld overeenkomsten met de 40 ontwikkelingsattributen van Benson (2006) zowel op extern (bv. positieve invloed van *peers*), als op intern (verantwoordelijkheid, plannen, het nemen van beslissingen) niveau. Overeenkomsten kunnen ook gezien worden met wat Lerner *et al.* (2005) omschrijven als een zesde, bijkomende C in hun 5 C-model van PYD, namelijk *contribution* of bijdrage doordat jongeren vrijwilligerswerk opnemen. De andere C's zijn *competence* (competentie), *confidence* (vertrouwen), *character* (karakter), *caring/compassion* (zorg dragen) en *connection* (connecties) (Lerner *et al.*, 2005). Daarnaast rapporteerden jongeren ook ervaringen die geassocieerd kunnen worden onder de persoonlijke en interpersoonlijke processen van ontwikkeling beschreven door Dworkin, Larson en Hansen (2003) voor jongeren in het algemeen.

4.2. VERBETEREN KWETSBARE SITUATIE, GEEN INDIVIDUELE VERANTWOORDELIJKHEID

Uit ons onderzoek bleek duidelijk dat het participeren in sportprogramma's en het sport(verenigings)leven door jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties kan bijdragen tot het verwerven van hun menselijk kapitaal (technische, persoonlijke, en sociale competenties). Het werd evenzeer duidelijk dat deze competenties niet kunnen worden ontwikkeld zonder een context die dat faciliteert. Dat is geen individuele verantwoordelijkheid, maar een verantwoordelijkheid die ligt op het niveau van de maatschappelijke instellingen.

Zo verwachten de onderzochte programma's dat jongeren door het systematisch gebruik maken van deze ontwikkelde competenties zich beter gaan voelen (o.m. door erkenning van anderen), een groter zelfvertrouwen krijgen en meer gaan durven zoals bijvoorbeeld initiatief nemen binnen andere levensdomeinen als thuis, school, werk, andere vrijetijdsettings. Ze verwachten daarbij dat jongeren op deze manier wellicht ook hun maatschappelijke positie kunnen versterken. Er mag echter niet worden voorbijgegaan aan het feit dat de maatschappelijk kwetsbare situatie van jongeren in belangrijke mate veroorzaakt wordt door mechanismen van sociale uitsluiting en/of achterstelling. Om dit tegen te gaan, wordt door sommigen gewezen op de nood aan structurele veranderingen binnen de maatschappelijke instituties (zoals het onderwijs en de arbeidsmarkt) welke mee verantwoordelijk zijn voor het (re)genereren en in stand houden van deze sociale uitsluiting en ongelijkheid (Hartmann & Kwauk, 2011; Vettenburg, 1998).

We kunnen ons daarbij de vraag stellen of het focussen op de individuele ontplooiing van jongeren wel zinvol is als de oorzaak van maatschappelijke achterstelling niet wordt bestreden. Het lijkt er dan eerder op dat jongeren zelf verantwoordelijk worden gesteld voor hun maatschappelijke kwetsbare situatie, of althans toch voor het oplossen ervan. Bovendien bestaat dan het gevaar dat ze (meer) gefrustreerd raken wanneer blijkt dat ze nog steeds geconfronteerd worden met negatieve ervaringen in hun contacten met maatschappelijke instituties. In hun analyse van sport- en

ontwikkelingsprogramma's bekritiseerden Hartmann en Kwauk (2011) het dominante discours waarbij jongeren in kwetsbare situaties moeten 'ontwikkeld' worden conform heersende normen en waarden zodat ze zich beter kunnen aanpassen. De auteurs opteerden eerder voor een alternatieve benadering gebaseerd op de ideeën van de kritische pedagoog Paolo Freire (1970). Hierbij wordt ontwikkeling via sport vooral gezien als het vormen van een kritische blik van jongeren ten overstaan van bestaande sociale machtsrelaties en wordt daarbij vertrokken vanuit de noden van de jongeren zelf. Zij stelden dat jongeren door dergelijke programma's vooral moeten worden aangezet om kritisch deel te nemen aan zowel hun eigen ontwikkeling, als aan die van de maatschappij zelf waarbij ze gestimuleerd worden om heersende normen en waarden en onderliggende verhoudingen in vraag te stellen.

4.3. NOOD AAN BIJKOMENDE INZICHTEN

De inzichten in dit onderzoek zijn onder meer gebaseerd op ervaringen van jongeren, vooral zij die rechtstreeks betrokken zijn. Door eveneens organisatoren en begeleiders aan het woord te laten, werd het perspectief enigszins verruimd. De positieve bevindingen van de deelnemers werden duidelijk bevestigd door deze andere respondenten. Toch zullen we moeten beseffen dat bijkomende inzichten nodig zullen zijn om met nog meer zekerheid uitspraken te kunnen doen. Dit is geen evidente opdracht. Zo kunnen we dergelijke programma's niet beschouwen als gecontroleerde experimentele settings, het zijn immers open sociale systemen waarbij ook contextgebonden factoren een invloed zullen hebben op de uitkomsten. Daarom is er ook nood aan onderzoek naar de onderliggende mechanismen waardoor en voorwaarden waaronder ontwikkelingsuitkomsten via (vrijwilligerswerk in) de sport kunnen worden gegeneerd. Steeds meer onderzoekers halen het belang hiervan aan (bv. Coalter, 2007; Hartmann & Kwauk, 2011). Ook binnen onze eigen studies voerden we hiernaar onderzoek (Buelens *et al.*, 2015; 2016, in review). Dit onderzoek blijft tot op heden echter vaak beperkt tot sport-plusprogramma's georganiseerd door 'niet-sport'-actoren (bv. jeugdwelzijnswerk, sociale en humanitaire organisaties). Er is nood aan onderzoek naar programma's die geïnitieerd worden vanuit meer 'traditionele' sportstructuren (zoals buurtsportorganisaties, sportdiensten of sportclubs).

REFERENTIES

- Buelens, E., Theeboom, M., Vertonghen, J., & De Martelaer, K. (2015). Socially Vulnerable Youth and Volunteering in Sports: Analyzing a Brussels Training Program for Young Soccer Coaches. *Social Inclusion*, 3(3).
- Benson, P.L. (2006). *All kids are our kids: What communities must do to raise caring and responsible children and adolescents* (2nd ed.). San Francisco: CA, Jossey-Bass.
- Breedveld, K., Bruining, J.W., Van Dorselaer, S., Mombarg, R., & Nootebos, W. (2010). *Kinderen met gedragsproblemen en sport. Bevindingen uit de literatuur en uit recent cijfermateriaal*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut.
- Burton, N.W., Turrell, G., & Oldenburg, B. (2003). Participation in recreational physical activity: why do socioeconomic groups differ?. *Health Education & Behavior*, 30(2), 225-244.

- Bynner, J. (2005). Rethinking the Youth Phase of the Life-course: The Case for Emerging Adulthood? *Journal of Youth Studies*, 8(4), 367-384, DOI: 10.1080/13676260500431628.
- Coalter, F. (2007). *A wider social role for sport: Who's keeping the score?* (1st ed.). London: Routledge.
- Cobbaert, P. (2008). ISB-meeting sportparticipation: an impression. *Vlaams Tijdschrift voor Sportbeheer*, nr. 290, 40-45.
- Collins, M. (2014). *Sport and social exclusion*. (1st ed.). London: Routledge.
- Coussée, F., Roets, G., & De Bie, M. (2009). Empowering the powerful: Challenging hidden processes of marginalization in youth work policy and practice in Belgium. *Critical social policy*, 29(3), 421-442.
- Coussée, F. & Roets, G. (2011). *Vrijtijdsbeleving van kinderen in armoede*. Gent: Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent.
- Crabbé, T. (2007). Reaching the "hard to reach": Engagement, relationships building and social control in sport based social inclusion work. *International Journal of Sport Management and Marketing*, 2(1/2), 27-40.
- Darnell, S.C. (2010). Power, politics and "sport for development and peace": Investigating the utility of sport for international development. *Sociology of Sport Journal*, 27(1), 54-75.
- Day, K. & Devlin, R.A. (1998). The payoff to work without pay: Volunteer work as an investment in human capital. *Canadian Journal of Economics*, 31(5), 1179-1191.
- Dworkin, J.B., Larson, R., & Hansen, D. (2003). Adolescents' accounts of growth experiences in youth activities. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(1), 17-26.
- Eurostat. (2014). Retrieved from <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.
- Eley, D. & Kirk, D. (2002). Developing citizenship through sport: The impact of a sport-based volunteer programme on young sport leaders. *Sport, Education and Society*, 7(2), 151-166.
- Feinstein L., Bynner J., & Duckworth, K. (2006). Young people's leisure contexts and their relation to adult outcomes. *Journal of Youth Studies*, 9(3), 305-327.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.
- Ginwright, S. & Cammarota, J. (2002). New terrain in youth development: The promise of a social justice approach. *Social Justice*, 29, 82-95.
- Giulianotti, R. (2004). Human rights, globalization and sentimental education: The case of sport. *Sport in Society*, 7(3), 355-369.
- Glover, T.D. & Hemingway J.L. (2005). Locating leisure in the social capital literature. *Journal of leisure research*, 34(4), 387-401.
- Hart, D., Donnelly, T.M., Youniss, J., & Atkins, R. (2007). High school community service as a predictor of adult voting and volunteering. *American Educational Research Journal*, 44(1), 197-219. doi:10.3102/0002831206298173.
- Hartmann, D. & Kwauk, K. (2011). Sport and development: An overview, critique, and reconstruction. *Journal of Sport and Social Issues*, 35(3), 284-305.
- Haudenhuyse, R., Nols, Z., Coussée, F., & Theeboom, M. (2013). *Wij Sporten Mee. Verken- nend onderzoek naar de rol van sportclubs in het leven van maatschappelijk kwetsbare jongeren*. Demos.
- Haudenhuyse, R., Theeboom, M., & Coalter, F. (2012). The potential of sports-based social interventions for vulnerable youth: Implications for sport coaches and youth workers. *Journal of Youth Studies*, 15(4), 437-454.

- Haudenhuyse, R., Theeboom, M., & Nols, Z. (2013). Sports-based interventions for socially vulnerable youth: Towards well-defined interventions with easy-to-follow outcomes? *International Review for the Sociology of Sport*, 48(4), 471-484.
- Holt, N.L. & Neely, K.C. (2011). Positive youth development through sport: A review. *Revista iberoamericana de psicología del ejercicio y el deporte*, 6(2), 299-316.
- Kay, T. & Bradbury, S. (2009). Youth sport volunteering: Developing social capital? *Sport, Education and Society*, 14(1), 121-140.
- Krauss, S.E., Hamzah, A., Suandi, T., & Tamam, E. (2007). Focusing on the 'human' in human capital: positive youth development as a foundation for maximising human capital investment. *Commonwealth Youth and Development*, 5(2), 9-20.
- Laker, D.R. & Powell, J.L. (2011). The differences between hard and soft skills and their relative impact on training transfer. *Human Resource Development Quarterly*, 22(1), 111-122.
- Lerner, R.M., Kier, C.A., & Brown, J. (2005). *Adolescence: Development, diversity, context, and application*. Pearson/Prentice Hall.
- OESO (OECD) (Organisation for economic co-operation and development) (2001). The well-being of nations. The role of human and social capital. Report (p. 18).
- Penner, L.A. (2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. *Journal of Social Issues*, 58(3), 447-467.
- Spaij, R. (2009). Sport as a vehicle for social mobility and regulation of disadvantaged urban youth: Lessons from Rotterdam. *International Review for the Sociology of Sport*, 44(2-3), 247-264.
- Smith, V. (2010). Enhancing employability: Human, cultural, and social capital in an era of turbulent unpredictability. *Human Relations*, 63(2), 279-300.
- Snyder, C.R. & Lopez, S.J. (2002). *Handbook of positive psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Tesch, R. (1990). *Qualitative research analysis types and software tools* (1st ed.). London: Routledge Falmer.
- Vanhoutte, B. (2007). Doe je mee? Jongeren en participatie aan het verenigingsleven. In N. Vettenburg, M. Elchardus, & L. Walgrave (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1* (1st ed., pp. 175-187). Leuven: Lannoo.
- Vandermeersch, H., Vos, S., & Scheerder, J. (2013). Who's joining the club? Participation of socially vulnerable children and adolescents in club-organised sports. *Sport, Education and Society*, 20(8), 941-958.
- Van Regenmortel, T. (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 18(4), pp. 22-42.
- VDAB. (2012). Kansengroepen in kaart. Allochtonen op de Vlaamse arbeidsmarkt. Retrieved from https://www.vdab.be/sites/web/files/doc/trends/KiK_allochtonen_2012.pdf.
- Vettenburg, N. (1998). Juvenile delinquency and the cultural characteristics of the family. *International journal of adolescent medicine and health*, 10(3), 193-210.
- Vettenburg, N. (2011). Jongeren, maatschappelijke kwetsbaarheid en emancipatorisch Jeugdwerk. In F. Coussée & C. Mathijssen (Eds.), *Uit de marge van het jeugdbeleid. Werken met maatschappelijk kwetsbare jeugd* (1st ed., pp. 25-38). Leuven: Acco.
- Weiss, M.R. (2008). 2007 CH McCloy Lecture: "Field of Dreams:" Sport as a Context for Youth Development. *Research quarterly for exercise and sport*, 79(4), 434-449.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26, 215-240.
- Wilson, J. & Musick, M. (1999). The effects of volunteering on the volunteer. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), 141-168.